

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESLIETU MINISTRIJA

Brīvības bulvārī 36, Rīgā, LV-1536. Tālrunis: 67036801, 67036716, 67036721
Fakss: 67210823, 67285575; e-pasts: tm.kanceleja@tm.gov.lv

Rīgā

Nr. _____

Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas priekšsēdētājam J. Dalbiņa kungam

Par Krimināllikuma 194.¹ pantu

Tieslietu ministrija ir izvērtējusi no Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas saņemto partijas „Jaunais laiks” frakcijas priekšsēdētāja vietnieces 2008.gada 28.novembra vēstuli ar priekšlikumu apsvērt iespēju veikt grozījumus Krimināllikuma 194.¹ pantā un savas kompetences ietvaros sniedz šādu viedokli.

Tiesības uz vārda brīvību ir ietvertas Satversmē – Latvijas pamatlikumā, kā arī vairākos Latvijai saistošos starptautiskajos tiesību aktos un tiek atzītas par cilvēktiesību neatņemamu sastāvdaļu. Tomēr tiesības uz vārda brīvību nav absolūtas un tās nenozīmē visatļautību. Gan no Satversmes, gan arī no Latvijai saistošajiem starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem izriet, ka tiesības uz vārda brīvību var ierobežot.

Saskaņā ar ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 19.pantu katram cilvēkam ir tiesības uz pārliecības brīvību un tiesības brīvi paust savus uzskatus: šīs tiesības ietver brīvību netraucēti palikt pie saviem uzskatiem un brīvību meklēt, saņemt un izplatīt informāciju un idejas ar jebkuriem līdzekļiem neatkarīgi no valstu robežām. Vienlaicīgi minētās ANO deklarācijas 29.pants nosaka, ka katram cilvēkam ir pienākumi pret sabiedrību, kurā tikai ir iespējama viņa personības brīva un pilnīga attīstība, kā arī realizējot savas tiesības un brīvības, katram cilvēkam ir jāpakļaujas tikai likumā noteiktiem ierobežojumiem, kuru nolūks ir vienīgi citu cilvēku tiesību un brīvību pienācīgas atzīšanas un cieņas nodrošinājums un morāles, sabiedriskās kārtības un vispārējās labklājības taisnīgu prasību apmierināšana demokrātiskā sabiedrībā.

Saskaņā ar Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk Konvencija) 10.pantu ikvienam ir tiesības brīvi paust savus uzskatus. Šīs tiesības ietver uzskatu brīvību un tiesības saņemt un izplatīt informāciju un idejas bez iejaukšanās no valsts institūciju puses un neatkarīgi no valstu robežām. Šis pants neierobežo valsts tiesības pieprasīt radioraidījumu, televīzijas raidījumu un kino demonstrēšanas licencēšanu. Tā kā šo brīvību īstenošana ir saistīta ar pienākumiem un atbildību, tā var tikt pakļauta tādām prasībām, nosacījumiem, ierobežojumiem vai sodiem, kas paredzēti likumā un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai tikumību, aizsargātu citu cilvēku cieņu vai tiesības, nepieļautu konfidenciālas informācijas izpaušanu vai lai nodrošinātu tiesas varu un objektivitāti.

Tāpat saskaņā ar LR Satversmes 100.pantu ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir

aizliegta. LR Satversmes 116.pants paredz, ka tiesības uz vārda brīvību var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Satversmes tiesa savā 2003.gada 29.oktobra spriedumā Nr.2003-05-01 ir atzinusi, ka Satversme vārda brīvības ierobežojumus noteikusi vispārīgi, savukārt Konvencija dod konkrētākus kritērijus. Tāpēc attiecībā uz pieļaujamajiem plašākajiem vārda brīvības ierobežojumiem Satversmes normas jāinterpretē Konvencijas 10.panta izpratnē. Pamattiesības var ierobežot tikai Satversmē noteiktajos gadījumos, turklāt ievērojot samērīguma principu. Tādējādi vārda brīvības ierobežojumiem jābūt: 1) noteiktiem ar likumu; 2) attaisnojamiem ar leģitīmu mērķi; 3) proporcionāliem jeb samērīgiem ar šo mērķi.

Krimināllikuma (turpmāk – KL) 194.¹ pantā paredzēta kriminālatbildība par apzināti nepatiesu datu vai ziņu izplatīšanu mutvārdos, rakstveidā vai citādā veidā par Latvijas Republikas finanšu sistēmas stāvokli. KL 194.¹ pantā ietvertie vārda brīvības ierobežojumi ir noteikti ar likumu. Šādiem ierobežojumiem ir attaisnojams leģitīms mērķis, t.i., nostiprināt valsts finanšu sistēmas drošību, veicinot stabilu un netraucētu tās attīstību, ierobežot uzbrukumus finanšu sistēmai, vairojot sabiedrības uzticību tai. KL 194.¹ pantā ietvertie vārda brīvības ierobežojumi ir samērīgi ar minētajiem mērķiem, jo aptver tikai tos gadījumus, kad persona apzināti izplata nepatiesus datus vai ziņas par Latvijas Republikas finanšu sistēmas stāvokli, un neaptver tos gadījumus, kad persona izsaka savu viedokli vai vērtējumu par Latvijas Republikas finanšu sistēmas stāvokli. Ievērojot minēto, uzskatām ka nav nepieciešams grozīt KL 194.¹ pantu, bet ir nepieciešams praksē to piemērot atbilstoši tā saturam un mērķim, izmantojot visas tiesību interpretācijas metodes, t.i., ne tikai gramatisko, bet arī sistēmisko, teleoloģisko un vēsturisko.

Katrs likums un tiesību norma ir pieņemta konkrētos vēsturiskos apstākļos, kuros meklējama normas pieņemšanas nepieciešamība. 2007.gadā tika novēroti sistemātiski mēģinājumi ar nepatiesu ziņu un sagrozītu faktu izplatīšanas palīdzību destabilizēt situāciju Latvijas finanšu sistēmā. Konstatētie gadījumi liecināja, ka nereti tiek izvēlētas netiešas ietekmes metodes, ar dezinformāciju veicinot lavīnveidīgas panikas veidošanos sabiedrībā vai aicinot veikt finanšu sistēmu destabilizējošas darbības (nekavējoša visu naudas līdzekļu konvertācija u.tml.). Uzbrukumi valsts finanšu sistēmai parasti saistās ar savtīgu finansiālu interešu realizāciju, nevis apzinātu mēģinājumu kaitēt valstij, kā rezultātā praksē radās noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas problēmas.

2007.gadā tika uzsākts kriminālprocess pret personu, kura ar mobilā telefona īsziņu palīdzību 2007.gada 16.februārī masveidā bija aicinājusi latus mainīt pret citu valūtu, brīdinot par iespējamām lata devalvācijas pasākumiem nākamās kalendārās nedēļas laikā. Izmeklējot šo lietu, tika ieguldīti milzu resursi — visiem licencētajiem valūtas maiņas punktiem pieprasīta informācija par valūtu kursa svārstībām laika posmā no 2007.gada 10. līdz 20. februārim. Tika konstatēts, ka 19. februārī palielinājās starpbanku valūtas kurss. Valūtu operāciju apjoms komercbankās vidēji palielinājās 2–5 reizes. Latvijas Bankā valūtas darījumu apgrozījums pārsniedza iepriekš novērotos maksimāli sniegtos apgrozījuma apjomus par 1 miljardu latu. Kriminālprocess tika uzsākts pēc KL 89.panta „Kaitniecība”, t.i., par darbību vai bezdarbību, kas vērsta uz finanšu sistēmas, rūpniecības, transporta, lauksaimniecības, tirdzniecības vai citu tautsaimniecības nozaru, kā arī iestāžu vai organizāciju darbības graušānu nolūkā kaitēt Latvijas Republikai. Sakarā ar to, ka nodarījumā netika konstatēts noziedzīga nodarījuma sastāvs, jo, lai iestātos kriminālatbildība pēc KL 89.panta, ir nepieciešams pierādīt nolūku kaitēt Latvijas Republikai, pret personu kriminālprocess tika izbeigts. Lai aizsargātu Latvijas Republikas finanšu sistēmu, bija nepieciešams paredzēt atbildību par šādu apzināti nepatiesu datu vai ziņu izplatīšanu.

Atbilstoši Ministru prezidenta 2007.gada 27.novembra rezolūcijai Nr.111-1/211 Tieslietu ministrija sagatavoja un 2007.gada 3.decembrī iesniedza Saeimā ar Finanšu ministriju un Latvijas Banku saskaņotu priekšlikumu grozījumiem Krimināllikumā, kas

paredz atbildību par nepatiesu datu vai ziņu izplatīšanu par Latvijas Republikas finanšu sistēmas stāvokli.

KL tika papildināts ar 194.¹ pantu, lai vērstos pret tiem gadījumiem, kad kāds apzināti un mērķtiecīgi izplata nepatiesus datus vai ziņas par Latvijas Republikas finanšu sistēmas stāvokli, kad šādi dati vai ziņas tiek izplatīti kā fakti, nevis personas subjektīvs viedoklis vai vērtējums. KL 194.¹ panta piemērotājam ir nepieciešams nošķirt datus un ziņas no viedokļa un vērtējuma. Dati un ziņas ir pakļaujamas patiesības pārbaudei un to pastāvēšana var tikt pierādīta. Piemēram, ja kāds izplata ziņu, ka konkrētā datumā tiks devalvēts lats, tad šādām ziņām ir jāatbilst patiesībai. Turpretī viedoklis atspoguļo kādas personas subjektīvo vērtējumu par finanšu sistēmu, tādēļ tas nevar būt ne patiess ne nepatiess, lai arī cik nepieņemams tas kādam liktos t.sk. ironiskā veidā pasniegts. Šāds viedoklis var būt pakļauts tikai morālam vērtējumam. Tātad atšķirībā no datiem un ziņām, kuru atbilstība patiesībai ir jāpierāda, tas nav iespējams attiecībā uz viedokli un vērtējumu. Prasība pierādīt viedokļa atbilstību patiesībai nav iespējama, šāda prasība jau pati par sevi ir vērtējama kā vārda brīvības pārkāpums. Pretējā gadījumā var pat izveidoties paradoksāla situācija, kad personu varētu saukt pie kriminālatbildības pēc KL 194.¹ panta pat par pozitīvu Latvijas Republikas finanšu sistēmas vērtējumu, ja tas faktiski neatbilstu patiesībai.

Tiesības uz vārda brīvību ir viena no demokrātiskās sistēmas pamatvērtībām, kas ir nepieciešamas demokrātisko institūciju funkcionēšanai un pilsoņu pilnvērtīgai līdzdalībai valsts politiskajā dzīvē. Iespēja izteikt kritiku un paust atšķirīgus viedokļus par likumdevēja un izpildvaras institūciju piedāvātajiem risinājuma variantiem dažādām sabiedrības problēmām ir pamatnosacījums tam, lai akceptētie risinājumi nekļūtu par dogmām, bet to piemērotība sabiedrības sociālajai attīstībai tiktu nepārtraukti pārbaudīta, ņemot vērā alternatīvas. Vārda brīvība ir arī nepieciešams priekšnoteikums katra indivīda progresam un izaugsmei, lai diskusiju ceļā ar citiem sabiedrības locekļiem spētu izvērtēt savas idejas un meklēt patiesību.